

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE GRAMER SIRASI SORUNU

Ceval Kaya

Ardahan Üniversitesi

Özet

Bir dil yabancı dil olarak öğretilirken dilin iki cephesi birbirine paralel olarak gider: Temel kelime hazinesi ve gramer. Temel kelime hazinesi öğretilirken, günlük kullanımda olanlar başta olmak üzere en sık kullanılan kelimelere öncelik verilir.

Gramerin öğretimi ise klasik gramer kitaplarındaki sıraya göre olmaz. Kolaydan zora doğru olmak üzere onun da kendi içinde bir sırası ve mantığı vardır. Ancak, gramer sırasının öğretiminde diller arasında farklılıklar olur. Eklemeli dil olmasının bir özelliği olarak Türk gramerinin öğretilmesinde farklı boyutta sorunlar vardır. Bu bildiride Türkçe öğretiminde gramer sırası sorunu gündeme getirilmiş ve bazı teklifler yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Gramer sırası, Türkçe öğretimi, dil öğretimi*

Farklı dilleri konuşan insan toplumları dil adacıkları biçiminde kendilerini başka toplumlardan soyutladıktan sonra zamanla kendi öz dilleri etrafında şekillenen daha yüksek toplumları oluşturmuşlardır. Kendileri başka dilleri bilmedikleri, başkaları da kendilerinin dilini anlamadığı için dil farklılığı bir tür kimlik haline gelmiştir. Ancak daha o zamanda bile, en azından tercüman düzeyinde, toplumlar arasında dillik ilişkiler olmuştur. Komşu toplumların fertleriyle çok sık karşılaşan, zaman zaman onlarla bir arada bulunan veya birlikte yaşayan başka toplumlardan fertler; duyarak, görerek, taklit ederek, yaşayarak yabancı toplumun dilini öğrenebilmişlerdir.

Yabancı dili öğrenmek için o insanların elinde sözlük yoktu. Gramer kitabı hiç yoktu. Dil kurallarını açıklayabilecek kimse de yoktu. Çünkü, dil kuralları kişilerin bilinç altlarına işlenmişti. Ama, kimse onları modern anlamdaki gramer kuralı halinde açıklayamıyordu. Buna rağmen, yabancı dil belirli bir süreç sonunda öğrenilmiş oluyordu.

Yabancı dili öğrenen kişi başlıca iki şeyi öğreniyordu: 1. Dilin kavramlarına karşılık gelen kelimeleri ve deyimleri. 2. Gramer kurallarını. Dilin kelimelerini öğreniş kısmen bilinçli olabiliyordu. Örneğin, yabancı dili öğrenen kişi belli bir aşamadan sonra “Bu nedir? Bunu nasıl söylersiniz?” biçiminde sorularla sözcükleri ve deyimleri irdeleyebilirdi. Fakat, gramer kuralları, kelimeler ve dilsel durumlar adeta yaşanarak, farkında olmadan öğreniliyordu.

Günümüzün çağdaş toplumlarında yabancı bir dil, dilin iki cephesi birbirine paralel olacak biçimde öğretilmektedir: Söz hazinesi ve gramer.

Söz hazinesi, etken ve edilgen olarak ikiye ayrıldıktan başka, ayrıca dil öğrencisinin amacına göre, kendi içinde de basamaklar hedeflenerek öğretilmektedir: Günlük ihtiyaç dilinin sözcükleri, en çok kullanılan 2000 kelime, 5000 kelime, 10.000 kelime gibi.

Hangi dil, hangi kitaptan ne amaçla öğretilirse öğretilsin, yabancı dil öğretim sürecine baktığımızda şunu görürüz: En çok kullanılan kelimelerden başlamak üzere yabancı dilin temel kelime hazinesi en sık karşılaşılan günlük yaşama ait dillik durumlar eşliğinde öğretilmektedir.

Bunu biraz açalım. Örneğin, dilin en çok kullanılan kelime öbeklerinden birini selamlaşma sözleri oluşturur. Günlük yaşamda en sık karşılaşılan dillik durum da selamlaşmadır. Öyleyse, yabancı dili öğrenirken selamlaşmadan başlamak en tutarlı yoldur. Zaten yabancı dil öğrenme kitaplarına baktığımızda genellikle ilk konu/ünite selamlaşmadır. Aileyi ve kendini tanıtmak, her gün yapılan işler, sabah kalkıp kahvaltı etme, işe gitme, yolculuk, alışveriş, yiyecekler-içecekler, devlet dairelerinde, poliste, hastanede, eğlencede, vs.

Aslında kişi her gün yaşadığı veya sık sık karşılaşabileceği dillik durumları yapay olarak yaşayarak ve prova ederek hem topluma kısmen adapte olmakta hem o dillik durumu yaşarken kullanması gereken dil görünümünü kalıcı olarak öğrenmektedir. Sonra ders ortamından doğal hayata girince yapay olarak idrak ettiği dillik durumu bu defa gerçeğiyle yaşamaktadır.

Öte taraftan dilin temel söz hazinesi günlük hayata ait dillik durumlar eşliğinde öğretilirken, arka planda başka bir şey sessiz sedasız öğretilmekte veya öğrenilmiş olmaktadır. O da gramerdir.

Dil öğretilirken gramer daima ikinci sıradadır. Ona, öğrencinin kafasını karıştırmayacak ve bunaltmayacak bir dozda değinilir. Çünkü, istisnaları hiç olmasa bile çok ayrıntıya sahip bir kuralı

öğrenmek de çok sıkıntılıdır. O halde, gramer kurallarının dozajı çok önemlidir. Kuralları az olmasına rağmen istisnaları çok olan gramerleri öğrenmek ne kadar zorsa, aynı şekilde istisnası az olan veya hiç olmayan, buna karşılık kuralları çok ayrıntılı olan gramerleri öğrenmek de o kadar zordur.

Yabancı dil öğretimi, en çok kullanılan söz hazinesini ve basitten zora doğru sıralanmış gramer kurallarını sık yaşanan günlük hayata ait dillik durumlar eşliğinde öğretmekten ibarettir. Bu durumda can alıcı soruyu soralım: Bu üç bacaklı sacayağında, yani temel kelimeler, dillik durumlar ve gramer, hangisi hangisine tabidir? Öncelik, tabii ki bu üçünü uzlaştırmaktır. İkinci öncelik temel kelimeler ve dillik durumlarıdır. Gramer ise daima arka plandadır ve ruh gibi öndeki bedeni takip etmektedir.

Yabancı dilin öğretimi tamamlandığında temel söz hazinesi edinilmiş olur. Öğrenci her günkü dillik durumları rahatça yaşayabilir. Ve sonunda arka planda yavaş yavaş öğrenilen gramer bilgileri bir araya geldiğinde dilin gramer kuralları öğrenilmiş olur.

Gramer dediğimizde kafamızda birden fazla algı canlanmaktadır. Gerçekte gramer, dilin tasnifli kurallar bütünü, yani dil sistemidir. İkinci olarak bu sistemi araştıran bilim dalıdır. Üçüncü olarak da bu sistemin kitaplaşmış biçimidir.

Modern gramer kitaplarında bir dilin sistemi, yani gramer kuralları belli bir şablona göre sunulmaktadır. Dillerin sistemleri çok farklı olsa da gramer kitaplarının şablonu değişmemektedir. Dil öğretimi kitaplarında arka planda yer alan gramer sırasının, modern gramer kitaplarındaki sıradan farklı olduğunu söylemeye gerek yoktur, sanırım. Dil öğretme kitaplarındaki sıra klasik gramer kitaplarındaki sıradan farklıdır. Kolaydan zora doğru olmak üzere onun da kendi içinde bir sırası ve mantığı olmalıdır ve vardır.

Acaba bir dilin anadili olarak edinimindeki gramer sırası ile o dilin yabancı dil olarak öğrenimindeki gramer sırası aynı mıdır? Türk çocuklarının Türkçeyi edinme süreçleri gözlemlenerek Türk gramerinin öğrenme sırası hakkında belki yeni ipuçları elde edilebilir. İkincisi, evrensel bir varlık olarak insan yavrusunun dil edinme sürecinde hangi gramer birimlerini ötekilerine göre daha önce öğrendiği konusunda yardım alınabilir. Sonuçta, bunlar karşılaştırıldığında bazı ortak noktalar bulunacaktır. Mesela, her halde isimler sıfatlardan önce öğrenilmektedir. Geçmiş zaman gelecek zamandan önce belenmektedir. Şartın edinimi gereklilikten daha önce olmaktadır vs.

Gramer konularının öncelik-sonralık bakımından sıraya konması önemli olduğu gibi, her bir gramer konusunun da yüzdelik oranlamadaki yeri önemlidir. Mesela, bir dilin ileri derecede öğretimini 100 basamak olarak düşündüğümüzde gelecek zamanın öğretimi hangi basamakta yapılmalıdır? 25. basamakta mı, 30. basamakta mı, 40. basamakta mı?

Gramer sırasının öğretiminde diller arasında farklılıklar vardır. Yabancı dillerin gramer sırası ile Türkçenin gramer sırası farklılık gösterebilir. Şöyle ki:

Batı dillerinin öğretiminde isim cümleleri genellikle başlarda yer almaktadır. Çok zaman dillik durum olarak kendini tanıtırma konusuna gelindiğinde arka planda isim cümleleri gündeme gelmektedir. Eklemeli olmayan dillerde isim cümlelerinin öğretimi zorluk arz etmez. Fakat, Türkçe gibi eklemeli bir dil söz konusu olduğunda farklı boyutta sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Mesela:

Ben öğretmen-im

Sen öğretmen-sin

O öğretmen-dir

gibi örneklerle konu açıldığında öğrenciden *şoför* kelimesini kullanarak çekimlemesini istediğimizde yabancı öğrenci muhtemelen şöyle cevap verecektir:

Ben şoför-im → *Ben şoför-üm*

Sen şoför-sin → *Sen şoför-sün*

O şoför-dir → *O şoför-dür*

Bu durumda doğrusunu göstermemiz ve ekin niçin değiştiğinin sebebini açıklamamız gerekir. *Oduncu* kelimesini çekimlemesini istesek, yine için içinden çıkamayabilir:

Ben oduncu-üm → *Ben oduncu-yum*

Sen oduncu-sün → *Sen oduncu-sun*

O oduncu-dür → *O oduncu-dur*

Eklemeli bir dil olmasının sonucu olarak tabanlar ve ekler arasında uyum olması Türkçenin ve kimi başka eklemeli dillerin başlıca özelliğidir. Yukarıdaki konuda Türkçenin eklerindeki değişim tamamen kurallıdır, hiçbir istisna yoktur. Fakat, bu kural sonucu ortaya çıkan değişkenleri bulabilmek için büyük

ve küçük ünlü uyumunu bilmek gerekir. Ayrıca, morfemlerin değişkenlerini de ezberlemek lazımdır. Örneğin, öznesi birinci teklik şahıs olan isim cümlelerinde yükleme eklenen $\{+(y)X_m\}$ morfemi, uyumlara ve sondaki sesin ünlü-ünsüz olmasına göre 8 şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- +im (Sonu ünsüzle biten kalın düz ünlülü heceden sonra)
- +im (Sonu ünsüzle biten ince düz ünlülü heceden sonra)
- +um (Sonu ünsüzle biten kalın yuvarlak ünlülü heceden sonra)
- +üm (Sonu ünsüzle biten ince yuvarlak ünlülü heceden sonra)
- +ym (Sonu ünlüyle biten kalın düz ünlülü heceden sonra)
- +yim (Sonu ünlüyle biten ince düz ünlülü heceden sonra)
- +yum (Sonu ünlüyle biten kalın yuvarlak ünlülü heceden sonra)
- +yüm (Sonu ünlüyle biten ince yuvarlak ünlülü heceden sonra)

Görüldüğü üzere eklemeli dil olmanın bir özelliği olarak en küçük bir gramer konusunda bile öğrencinin karşısına bir yığın kural çıkmaktadır. Kurallar kendi içinde tutarlı olsa ve istisnası bulunmasa bile bu kadar yoğun kural öğrencinin gözünü korkutacaktır. Bu özelliği dolayısıyla Türkçe, öğrencilerde zor bir dil olarak algılanacaktır. Bu algıyı kısmen bertaraf etmek için, kolaydan zora doğru gitmek genel ilkesinin haricinde, dil öğretim sürecinin başlarında yoğun olmayan kuralların bulunduğu gramer yapılarına öncelik vermek daha uygun olabilir.

Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde bir gramer sırası sorununu olduğu dikkate alınarak öncelik-sonralık ve yüzdellik sırası şablonu hazırlanması lazımdır. Yabancı diller için gramer sırası şablonunun mevcut olduğunu bu dillerin hocaları bana söylediler. Türkçe için böyle bir şablon olup olmadığını bilmiyorum. Türkçenin öğretilmesi konusunda Türkiye’de en donanımlı ve deneyimli kurum olarak Tömer, herhalde bu konuya da eğilmiştir veya eğilmelidir. Türkçenin öğretimi konusunda ders kitabı yazacak olan kişiler, bu gramer şablonundan yararlanabilirler.

Sonuç:

1. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde izlenecek bir gramer sırası şablonu hazırlanmalı ve bu konuda ders/kurs kitabı yazacaklar bu şablondan yararlanmalıdırlar.
2. Bu şablon hazırlanırken, çocukların Türkçeyi anadil olarak edinmelerindeki süreç gözlemlenerek bunun sonuçlarından da yararlanılabilir.
3. Eklemeli bir dil olmasının sonucu olarak kelime çekimindeki morphem bolluğu, uyumların işin içine girmesi sonucunda morphemlerde ortaya çıkan değişkenlik Türkçenin öğretiminde fazla sayıda kuralın devreye girmesine sebep olmaktadır. Kurallar tutarlı olsa ve istisnaları bulunmasa da fazla sayıdaki kuralı öğrenmek zorluk yaratmaktadır.
4. Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde gramer sırası oluşturulurken Türkçenin öğrenilmesini daha başlangıçta zor gösteren ve öğrencide karamsarlık yaratan bu kuralları mümkün olduğu kadar başlardan sürecin ileriki safhalarına kaydırmak kısmen çözüm olabilir.